

Žolt Lazar
Filozofski fakultet
Novi Sad

UDK: 316.255.01
Pregledan naučni rad
Primljen: 10. 03. 2000.

INFORMISANOST GRAĐANA SRBIJE O INVALIDIMA

Rad je nastao na osnovu istraživanja čiji je cilj bio da se utvrdi koliko su građani Srbije informisani o invalidima. Po mišljenju samih ispitanika, njihova informisanost o životu i problemima invalida je nedovoljna. Rezultati će potvrditi ovakav stav: stepen slaganja između subjektivnih ocena anketiranih građana i njihovih odgovora upućuje na to da su, u proseku, na donjoj granici delimične informisanosti o životu i problemima invalida. Pored toga, građani Srbije su bolje informisani o opštem društveno-ekonomskom i zdravstvenom položaju invalida, nego o njihovim specifičnim potrebama. Uprkos tome, ispitanici su ispoljili visok stepen poverenja prema invalidima, kao i spremnost da im pomognu (posebno pojedine kategorije – radnici, nezaposleni, penzioneri).

Ključne reči: *invalidi, informisanost, solidarnost.*

Potreba da se utvrdi informisanost građana Srbije o invalidima proistekla je iz zapažanja¹ da građani – posebno oni koji nisu niukakvom kontaktu sa invalidima – nemaju takoreći nikakve informacije o njihovim problemima, odnosno o životu sličnih bolesnika i hendikepiranih lica. Za razliku od, recimo, Saveza slepih, koji raspolaze značajnim samostalnim sredstvima informisanja (npr. nezavisnim radio stanicama), invalidi su prepušteni slučajnom interesovanju postojećih (kako državnih, tako i privatnih), sredstava javnog informisanja. To zanimanje je, međutim, samo sporadično, pa je invalidska populacija manje-više potpuno isključena iz komunikacije sa javnošću. Posebno je zabrinjavajući nedostatak tzv. *dvosmernog informisanja* (društva prema invalidima i invalida prema društvu, odnosno njegovim institucijama i javnom mnenju), jer postoji čitav niz problema sa kojima se invalidi suočavaju, a koji se mogu rešiti ili ublažiti pravovremenim planiranjem ili preventivnom društvenom akcijom.

U istraživanje se krenulo sa osnovnom pretpostavkom da građani Srbije nemaju dovoljno znanja o životu i problemima svojih hendikepiranih sugrađana, kao i da su eventualna znanja sporadična i slučajna. Takode, pretpostavili smo da postoji i određeni stepen predrasuda prema ovoj kategoriji stanovništva, kao i da to utiče na stepen solidarnosti sa istom.

Anketa je, stoga, koncipirana tako da pored potvrde ili negiranja početne hipoteze pruži osnovnu sliku i o načinima informisanja, eventualnim predrasadama, te

¹ Istraživanje informisanosti građana Srbije o invalidima radeno je za potrebe časopisa paraplegičara i ostalih invalida Srbije *Naš put*, uz podršku Fonda za otvoreno društvo Jugoslavije. Anketiranje je obavljeno u periodu april-maj 1998. godine.

stepenu solidarnosti koji iskazuju anketirani. Isto tako, namera nam je bila da ukažemo i na najvažnije pravce budućih istraživanja, koja bi bila usmerena ka popravljaju položaja invalida i hendikepiranih lica u našoj republici.

Cilj istraživanja bio je da se utvrdi stepen osnovne informisanosti građana Srbije o invalidima, a značaj je pre svega društveni i humanitarni. Od poslanih 220 upitnika redakciji časopisa vratilo se 165, a anketirani ispitanici su iz Beograda, Bijeljine, Kanjiže, Leskovca, Novog Sada, Pančeva, Smederevske Palanke, Sombora i Zrenjanina. Uzorak je bio slučajan po svemu osim po starosti², polu³ i mestu boravka.

Iz popunjenih upitnika saznajemo da se građani Srbije o životu i problemima invalida najčešće informišu putem televizije, zatim periodične i dnevne štampe, dok je radio program najmanje zastupljen:

Tabela 1:

Informisanost putem sredstava masovnog komuniciranja:	broj anketiranih	%
dnevna štampa	19	11.52
periodična štampa	28	16.97
radio	10	6.06
TV	76	46.06

Po mišljenju samih ispitanika, njihova informisanost o životu i problemima invalida je nedovoljna. Za ovu ocenu opredelilo se čak 118 anketiranih, što je više od dve trećine (71.5%). Jedna četvrtina (41 ispitanik) smatra da je delimično informisana, dok svega 6 građana smatra da je u potpunosti upoznato sa problemima ove grupe naših hendikepiranih sugrađana.

Tabela 2:

O životu i problemima invalida informisani smo:	broj anketiranih	%
u potpunosti	6	3.64

² Ispitanike smo podelili u četiri starosne grupe: 18-25god.=44, 26-45=71, 46-65=36 i 66 godina i više=14 anketiranih.

³ 89 žena i 76 muškaraca.

delimično	41	24.85
nedovoljno	118	71.52

Već kod prvog pitanja imamo zanimljivo stanje. Naime, od četiri prilično ravnopravna odgovora na pitanje 'šta je invalid', najviše anketiranih – 41%, opredelilo se za formulaciju 'lice nesposobno da se kreće i obavlja osnovne životne funkcije bez tuđe pomoći ili upotrebe pomagala'. Mada se odnosi na teže invalide, ovakvo određenje je najviše u skladu sa važećim svetskim standardima, što znači da građani Srbije – bar u ovom slučaju – delimično prate svetske tokove. Kažemo delimično, jer je vidljivo da se skoro polovina koleba, pa se 26% opredelilo za prvu mogućnost ('lice delimično ili potpuno nesposobno da brine o sebi'), a 20% za treću ('lice sa težim fizičkim nedostatkom'). Interesantno je da se za drugu mogućnost, definiciju invalida kao 'lica delimično ili potpuno nesposobnog za rad', opredelilo najmanje ispitanika – nepunih 13%, mada je to formulacija koja je duži vremenski period (računajući i bivšu SFRJ), dominirala u sistemu naše zdravstvene i socijalne zaštite.

Tabela 3:

Invalid je:	broj	%
lice delimično ili potpuno nesposobno da brine o sebi	43	26.06
lice delimično ili potpuno nesposobno za rad	21	12.73
lice sa težim fizičkim nedostatkom	33	20
lice nesposobno da se kreće i obavlja osnovne životne funkcije bez tuđe pomoći ili upotrebe pomagala	68	41.21

Sledeći rezultati potvrđiće da su *građani Srbije bolje informisani o opštem društveno-ekonomskom i zdravstvenom položaju invalida, nego o njihovim specifičnim potrebama*. Tako, na primer, svega 20 anketiranih smatra invalide bolesnim ljudima, dok ih preostala velika većina (145, ili 88%) doživljava kao 'zdrave ljude sa izvesnim fizičkim nedostatkom'. Međutim, kod drugog pitanja – 'da li invalidi u kolicima mogu sami da se brinu o sebi?', odgovori ispitanika rasuli su se na tri ponuđene mogućnosti: 35% smatra da je 'većini potrebna stalna pomoć drugog lica', 38% da je 'većini potrebna povremena pomoć drugog lica', dok je 27% mišljenja da 'uz odgovarajuća pomagala većini nije potrebna pomoć drugog lica'. Slično je i kod sledećeg, svojevrsnog 'trik' pitanja u vezi sa vršenjem nužde, po-

moću kojeg smo u mogućnosti da proverimo odgovore na prethodno. Prema očekivanju, zanemarljivo mali broj smatra da to za invalide u kolicima 'ne predstavlja poseban problem' (6 anketiranih, ili 3.6%), ali se zato velika većina ostalih koleba između mogućnosti da vršenje nužde za invalide u kolicima 'pretstavlja veliki problem čak i uz upotrebu odgovarajućih pomagala' (84 anketiranih, ili 51%), odnosno da im to 'uz upotrebu odgovarajućih pomagala ne pretstavlja problem' (75, što je 45.4%).

Mada je jasno da kriza uvek prvo i najviše pogađa one kategorije u društvu koje su u većoj meri zavisne od društvene brige, svega jedna trećina naših anketiranih ispitanika se ne slaže sa tvrdnjom da su 'u pogledu socijalne i zdravstvene zaštite invalidi u našoj zemlji potpuno ravnopravni sa ostalim slojevima društva'; ostali se delimično (39.4%), ili čak u potpunosti (27.3%) slažu sa njom, što znači da ispitanici smatraju da i invalidi treba da snose teret ekonomskih nedaća u kojima je naša republika već godinama. Uprkos tome, anketirani građani Srbije su u osnovi nesumnjivo humanistički opredeljeni, što su veoma jasno pokazali kroz odnos prema opštim i specifičnim potrebama invalida: preko dve trećine smatra da 'društvo u celini' treba da brine o specijalnim zdravstvenim (*tabela 4-a*), odnosno o zadovoljavanju njihovih osnovnih životnih, obrazovnih i kulturnih potreba (*tabela 4-b*). Etatiistička svest – očekivanje da država rešava probleme i na ovom polju – i dalje je prisutna kod jednog dela ispitanika i naglašenija je u slučaju brige za specijalne zdravstvene potrebe invalida nego u slučaju brige za zadovoljavanje njihovih osnovnih životnih, obrazovnih i kulturnih potreba. Veoma je zanimljivo da je poverenje u humanitarne organizacije u oba slučaja na upadljivo niskom nivou (što bi moglo biti predmet posebnog istraživanja). Istovremeno, mali postotak onih koji smatraju da za potrebe invalida treba da brinu sami invalidi i njihova udruženja u skladu je sa opredeljenjem većine za 'društvo u celini' i ne bi trebalo da znači nepoverenje u pojedinačne i kolektivne napore hendikepiranih sugrađana da sami rešavaju svoje probleme.

Tabela 4:

Za potrebe invalida treba da brinu:	a	b
društvo u celini	70.3%	73.33%
nadležni državni organi	25.45%	20%
sami invalidi i njihova udruženja	1.82%	5.45%
humanitarne organizacije	2.42%	1.21%

Štaviše, anketirani građani ispoljili su visok stepen poverenja prema invalidima, ocenivši u 54% slučajeva da su oni 'delimično sposobni za određene vrste poslova', odnosno u 39% slučajeva da su 'potpuno sposobni za određene vrste

poslova'. Svega 12 anketiranih (ili 7%) smatra da su invalidi 'potpuno nesposobni za rad'.

Tabela 5:

Invalidi su:	broj	%
potpuno nesposobni za rad	12	7.27
delimično sposobni za određene poslove	89	53.94
potpuno sposobni za određene poslove	64	38.79

Građani koje smo anketirali mogli su i da pretpostave da se 'u razvijenim zemljama više brine o invalidima i njihovim specifičnim potrebama, nego u našem društvu', pa rezultat po kojem se čak 86.6% slaže, a svega 2.4% ne slaže sa ovom tvrdnjom nije nikakvo iznenađenje (11% se delimično slaže). Ipak, da su ispitanici bili prilično upoznati sa stvarnim stanjem kada su davali takvu ocenu, pokazuje procenat slaganja i sa sledećom tvrdnjom: naime, tačno je da se 'u nekim istočno-evropskim zemljama više brine o invalidima i njihovim specifičnim potrebama, nego u našem društvu' (navedimo samo primer Mađarske), i sa time se potpuno složila skoro jedna trećina (31%), a delimično skoro polovina (47%) ispitanika. S obzirom da je reč o značajnom procentu, male su šanse da su anketirani građani samo nagađali.

Kao 'najveći problem većine invalida danas u Srbiji' više od polovine ispitanika (54%) izdvojilo je njihov 'loš materijalni položaj', zatim slede 'društvene predrasude o njihovoj potpunoj nesposobnosti za obavljanje određenih poslova' (za ovo se opredelilo 27.3% ispitanih), pa građevinske barijere (17%), dok svega troje (1.8%) smatra da su to 'teškoće u druženju i učestvovanju u najraznovrsnijim kulturnim i zabavno-rekreativnim aktivnostima'.

Tabela 6:

Koji je najveći problem većine invalida danas u Srbiji:	broj	%
loš materijalni položaj i velike teškoće u nabavljanju neophodnih lekova i pomagala	89	53.94
građevinske barijere i neprilagođenost sredstava javnog saobraćaja za njihovo kretanje i prevoz	28	16.97
društvene predrasude o njihovoj potpunoj nesposobnosti za obavljanje određenih poslova, u koje spadaju i neke upravljačke i rukovodeće funkcije	45	27.27

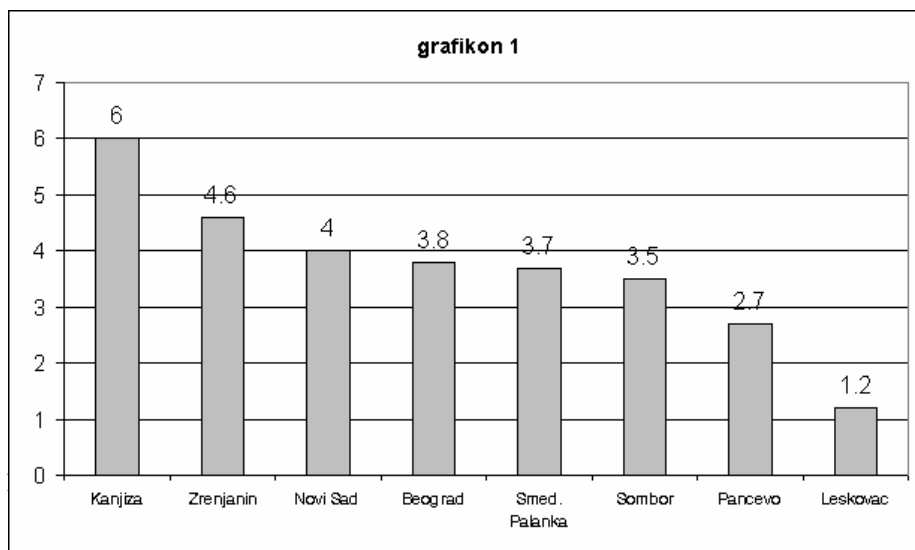
teškoće u druženju i učestvovanju u najraznovrsnijim kulturnim i zabavno-rekreativnim aktivnostima	3	1.82
--	---	------

Kao što smo već rekli, solidnu informisanost građana Srbije o opštem društveno-ekonomskom i zdravstvenom položaju invalida kvari njihovo nedovoljno poznavanje specifičnih životnih potreba i problema ove kategorije naših sugrađana. Skoro 60% anketiranih ne zna 'da li invalidi imaju svoj poseban časopis', mada je naš uzorak uglavnom obuhvatao stanovništvo onih gradova u kojima su udruženja invalida dobro organizovana i aktivna. Isto tako, i procenat onih koji ne znaju 'da li u našoj zemlji postoje sportska udruženja invalida' je relativno visok – čak jedna trećina, bez obzira što je na ovo pitanje skoro dve trećine ispitanika tačno odgovorilo. Sve u svemu, nema sumnje da *invalidi nisu dovoljno prisutni u javnosti i u raznim oblastima društvenog života*, jer je neposredan kontakt sa drugim ljudima, čini se, još uvek od presudnog značaja. Nije slučajno što čak 92% anketiranih zna da invalid sme da vozi namenski preuređeno vozilo, a samo 7.3% ne zna.

Nakon prikaza najvažnijih rezultata našeg istraživanja i osnovnih zaključaka koji iz njih proizilaze, preostaje nam da ocenimo informisanost građana Srbije o invalidima, kao i da utvrdimo stepen saglasnosti između subjektivnih ocena naših ispitanika i njihovog stvarnog poznavanja problema invalida kod nas.

Ocene informisanosti koje slede zapravo su srednje vrednosti odnosa tanih i netačnih odgovora na pojedina pitanja, odnosno stepena slaganja sa tvrdnjama iz naše ankete. Zbog veće preglednosti dobijene rezultate prikazaćemo grafički u vidu ocena od 0 do 10 (sa jednim decimalnim mestom) – gde nula označava potpunu neinformisanost, a deset potpunu informisanost o invalidima – a distribuiraćemo ih po osnovu mesta odakle je ispitanik-ca (grafikon 1), onosno po njegovom/njenom zanimanju (grafikon 2).

Grafikon 1:

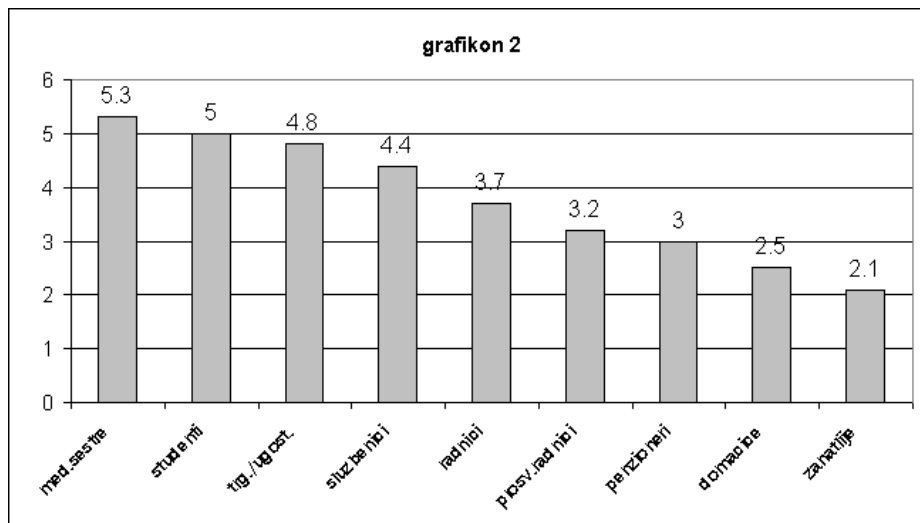

(Kanjiža – 6, Zrenjanin - 4.6, Novi Sad – 4, Beograd - 3.8, Smed. Palanka - 3.7, Sombor - 3.5, Pančevo - 2.7, Leskovac - 1.2)

Kao što vidimo, o invalidima su najbolje informisani građani Kanjiže (ocena 6), što je i razumljivo, imajući u vidu banju koja je, sa pratećim zdravstvenim i rehabilitacionim objektima, locirana u ovom gradiću. Po našem istraživanju, nešto iznad proseka sa problemima invalida upoznati su i zrenjaninci (o. 4.6), dok prosečnu informisanost pokazuju novosadani (ocena 4), beogradani (o. 3.8), žitelji Smederevske Palanke (o. 3.7) i Sombora (o. 3.5). Ispitanici iz Pančeva informisani su znatno ispod proseka (o. 2.7), dok su građani Leskovca najslabije upoznati sa položajem i problemima naših hendikepiranih sugrađana (o. 1.2). Poređenja radi, podaci za Bijeljину (R Srpska) ukazuju na prosečnu informisanost tamošnjih ispitanika (o. 3.7).

Sledeći grafikon prikazuje ocene informisanosti naših ispitanika po zanimanjima:

Grafikon 2:

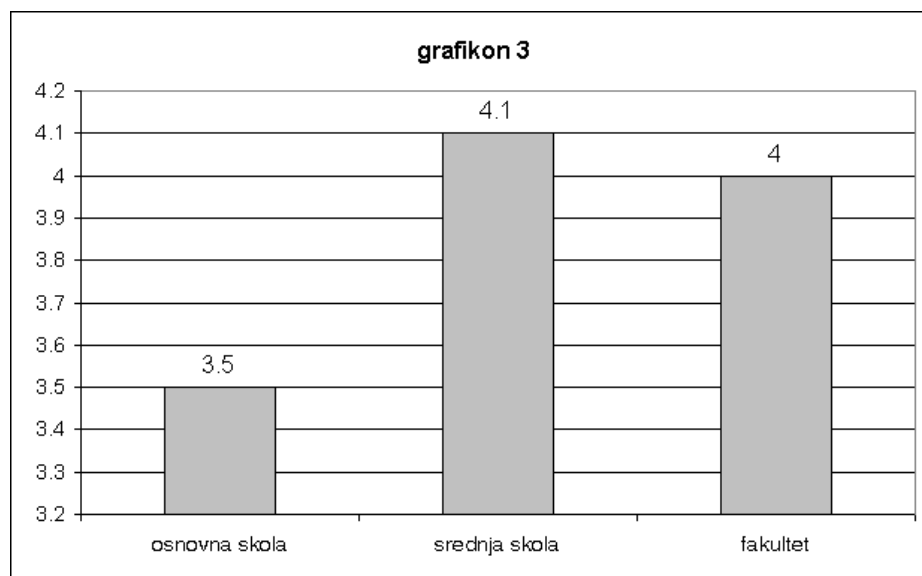

(medicinske sestre - 5.3, studenti – 5, trgovci/ugostitelji - 4.8, službenici - 4.4, radnici - 3.7, prosvetni radnici - 3.2, penzioneri – 3, domaćice - 2.5, zanatlije - 2.1)

Sasvim je očekivano da su medicinske sestre/medicinski tehničari najbolje upoznati sa problemima invalida (o. 5.3). Iznenaduju, međutim, neki drugi podaci, a pre svih ispodprosečna informisanost prosvetnih radnika (o. 3.2), kao i najslabija informisanost zanatlija (o. 2.1). S druge strane, ohrabrujuće je da su studenti na

drugom mestu, što znači da su mladi u proseku bolje upoznati sa osnovnim problemima invalida. Takođe, veoma je zanimljivo da su odmah iza njih trgovci/ugostitelji. Sve to, zajedno sa informisanošću radnika u neposrednoj proizvodnji – koju možemo oceniti kao prosečnu (o. 3.7) – pokazuje da obrazovanje u ovom slučaju nije presudan činitelj. To potvrđuje i ocena informisanosti naših ispitanika u zavisnosti od školske spreme:

Grafikon 3:

(osnovna škola - 3.5, srednja škola - 4.1, fakultet - 4)

U okviru našeg istraživanja, *opšta ocena informisanosti građana Srbije o osnovnim životnim i zdravstvenim problemima invalida kod nas iznosila bi 3.7.*

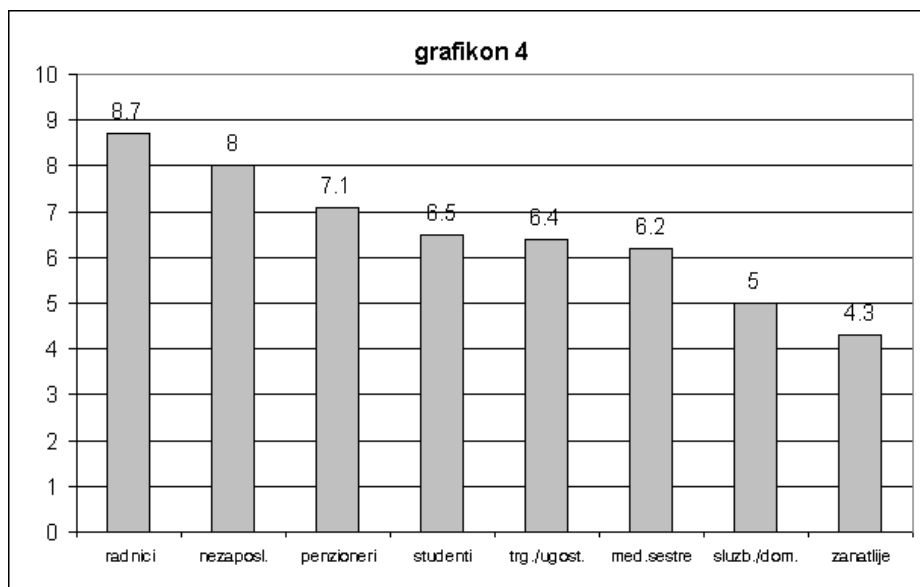
Svojevrсна ilustracija do sada izloženih rezultata su i odgovori naših ispitanika na pitanje 'Koju poznatu ličnost invalida znate'. Kao što vidimo iz tabele 7, polovina ne zna ni jednu, dok je jedan broj građana pobrkao slepe i obolele od drugih bolesti (na pr. parkinsonove) sa invalidima. Među tačnim odgovorima dominiraju medijske ličnosti (pre svega glumci), što je u skladu s tvrdnjom anketiranih da se o invalidima najviše informišu preko televizije. Zanimljivo je da su se pojedini naši sugrađani setili i nekih istorijskih ličnosti koje su bile invalidi, pre svega Vuka Karadžića.

Izraženo istim sistemom ocenjivanja kao i informisanost, kod naših ispitanika utvrdili smo sledeće stepene solidarnosti sa invalidima (vid. napred, grafikon 4).

Tabela 7:

Koju poznatu ličnost – invalida znate?	broj	%
Nijednu	81	49.39
Kristofer Rivs (glumac)	27	16.46
Merima Isaković (glumica)	21	12.8
Slobodan Janković (košarkaš)	5	3.05
Vesna Vulović (stjuardesa)	4	2.08
Vuk Karadžić (jezički reformator)	2	1.22
Teodor Ruzvelt (bivši predsednik SAD)	1	0.61
Tuluz Lotrek (francuski slikar)	1	0.61
Netačni odgovori (Rej Čarls, Stivi Vonder, Mohamed Ali, ...)	12	7.27

Grafikon 4:

(radnici - 8.7, nezaposleni - 8, penzioneri - 7.1, studenti - 6.5, trgovci/ugostitelji - 6.4, medicinske sestre - 6.2, službenici/domaćice - 5, zanatlije - 4.3)

Najspremniji da pomognu su radnici u neposrednoj proizvodnji (o. 8.7), dakle društvena grupa u kojoj je solidarnost tradicionalno jaka. Slede nezaposlena lica (o. 8) i penzioneri (o. 7.1) što pokazuje da, u našim uslovima, vlastita muka ne mora biti prepreka za human gest i požrtvovanost. Nešto niži stepen solidarnosti od onog koji bi se očekivao pokazale su medicinske sestre i medicinski tehničari (o. 6.2), ali to je najverovatnije uslovljeno profesionalnom prezasićenošću u radu sa bolesnima (jedino ova kategorija zaista zna šta znači 'starati se' o nekome). Pored službenika, na začelju su ponovo domaćice (o. 5) i zanatlije (o. 4.3), pa njihovu (ne)spremnost da pomognu možemo smatrati direktnom posledicom njihove (ne)informisanosti.

Razmotrimo, na kraju, stepen slaganja između subjektivnih stavova (ocena) ispitanika (tabela 2) i odgovora pomoću kojih smo utvrdili njihovu stvarnu informisanost o problemima invalida u Srbiji. Procenat tačnih odgovora kod ispitanika koji smatraju da su u potpunosti informisani o životu i problemima invalida je 44.4%; oni koji smatraju da su delimično informisani imaju 41.4% tačnih odgovora, dok su anketirani građani koji smatraju da su nedovoljno informisani u 41.8% slučajeva tačno odgovorili.

Zaključak se nameće sam po sebi: sve tri kategorije su skoro podjednako (ne)informisane, što znači da su rezultati odgovora na pitanje iz naše ankete u velikoj meri subjektivni. Stepem slaganja između subjektivnih ocena naših ispitanika i njihovih odgovora upućuje na to da su anketirani građani, u proseku, *na donjoj granici delimične informisanosti o životu i problemima invalida*.

Tabela 8:

Stav ispitanika da je o životu i problemima invalida informisan:	Procenat tačnih odgovora
u potpunosti	44.4%
delimično	41.4%
nedovoljno	41.8%

Ovim je potvrđena naša polazna pretpostavka da građani Srbije nemaju dovoljno znanja o životu i problemima svojih hendikepiranih sugrađana. Isto tako, moglo bi se reći da je potvrđena i hipoteza o sporadičnom znanju anketiranih koje u velikoj meri zavisi od slučaja, a uz to je i pod dominantnim uticajem idealizovane slike koju o invalidima daju sredstva masovnih komunikacija, pre svega televizija i film.

Istovremeno, nismo utvrdili značajniji stepen predrasuda prema ovoj kategoriji stanovništva, čime je jedna od početnih pretpostavki pobijena. U ovom slučaju,

međutim, visok stepen iskazane solidarnosti anketiranih je očekivan, tako da i dalje smatramo da, u slučaju invalida, nivo predrasuda u značajnoj meri određuje i stepen solidarnosti s njima.

Na kraju, želimo da sugerišemo da se kao najvažnija nameću istraživanja sledećih problema: potrebe invalida (pre svega zdravstvene, kulturne, komunikacijske i sportsko-rekreativne), kao i mogućnosti njihovog zadovoljavanja; optimalno uključivanje invalida u radne procese; planiranje urbanističkog prostora, saobraćaja i saobraćajnica; pospešivanje međuljudskih kontakata ne samo između invalida, nego i uže i šire društvene zajednice sa invalidima.

Zsolt Lazar
Faculty of Philosophy
Novi Sad

S u m m a r y

HOW MUCH CITIZENS OF SERBIA ARE INFORMED ABOUT INVALIDS

This paper is based on the research which aim was to establish how much are citizens of Serbia informed about invalids. According to the opinion of the lquestioned, their knowledge about life and problems of invalids is insufficient. This statement is going to be confirmed by the results: the degree of accordance between the subjective estimate of questioned citizens and their answers shows that they are, on the average, just partly informed about life and problems of invalids. Beside that, the citizens of Serbia are better informed about general socio-economic situation and the state of health of invalids, then about their specific needs. In spite of that, the questioned citizens demonstrated high degree of trust toward invalids, as well as the readiness to help them (especially certain categories – workers, unemployed and retired).

Key words: invalids, information, solidarity.